

હાસ્ય-કટાક્ષમય સંગીત નાટક

શહેર સુધરાઈ અર્થાત મ્યુનિસિપાલિટી

[ગુજરાતી અનુવાદ]

સંક્ષિપ્ત સાસ્ત્રીય

ગાયનો In. No

જાપાની પ્રસિદ્ધ કર્તાર :

શ્રી. ગ. વિ. વીરકર

શ્રી : શ્રી આનંદ વિલાસ સંગીત નાટક મંડળી
અમ, અમદાવાદ.

કિંમત બે આના

અમદાવાદ

૧૯૪૦

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગજરાતી સર્વિસાલય વિભાગ]

નવક્રમાંક ૨૨૧૨૫ પામન ૦૫૨-૦

ગ્રંથનામ ૨૧૨૨ ૨૩૬૨૧૬

સાંચ ૨૧. ૧૨ - ૬

પ્રકાશક :
શ્રી ગ. વિ. વીરકર
બદ્ર, અમદાવાદ.

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય
અમદાવાદ
ગુજરાતી કૌપીરાઈટ-સંગ્રહ
૨૨૧૨૨

સંક્ષિપ્ત સારના લેખક :
કુંજવિહારી ગાંધીલાલ દુ.
અમદાવાદ.

[સર્વ હક અધીન]

ધી સૂર્યપ્રકાશ પ્રિન્ટિંગ પ્રેસમાં
મણીલાલ કલ્યાણદાસ પટેલે
છાપ્યું. પાનકોર નાકા,
અમદાવાદ.

હાસ્ય-કટાક્ષમય સંગીત નાટક
શહેર સુધરાઈ અર્થાત મ્યુનિસિપાલિટી
[ગુજરાતી અનુવાદ]

સંક્ષિપ્ત સાર તથા

ગાયનો

છપાવી પ્રસિદ્ધ કરનાર :

શ્રી. ગ. વિ. વીરકર

માલિક : શ્રી આનંદ વિલાસ સંગીત નાટક મંડળી
ભદ્ર, અમદાવાદ.

કિંમત બે આના

અમદાવાદ

૧૯૪૦

પ્રસ્તુત નાટકનો ઇતિહાસ

શ્રી. આનંદવિલાસ સંગીત નાટક મંડળી તરફથી શ્રી. મા. ના. જોશીની સિદ્ધહસ્ત લેખિનીથી લખાએલું નાટક ઈ. સ. ૧૯૨૫ માં પ્રથમ રંગભૂમિ ઉપર રજુ થયું તે વખતથી જ તે એટલું લોકપ્રિય થયું કે ઈ. સ. ૧૯૨૯ની સાત સુધીમાં તે નાટકે મંડળી શ્રી. આનંદવિલાસના નામને સ્થાને “ મ્યુનિસિપાલિટી ”ના નાટકવાળી મંડળીને નામે ઓળખવા લાગી. સમસ્ત મદારાષ્ટ્રમાં આ નાટકની પાછળ માર્મિક રીતે સૂચવાએલો ઉચ્ચ ઉદ્દેશ કેટલો લોકપ્રિય થઈ પડ્યો તેના પુરાવા રૂપે ૧૯૨૬ તથા ૧૯૨૯નાં વર્ષોમાં અનેક મહિનાઓ સુધી પૂનાની જનતાની ચિકાર મેદની સમક્ષ તે બજવાતું રહ્યું હતું. આવા શુભ ઉદ્દેશથી લખાએલું નાટક ગુજરાતી જનતા સમક્ષ પણ રજુ થાય એ હેતુથી પ્રસ્તુત નાટક મંડળીએ તેનો ગુજરાતી અનુવાદ તૈયાર કરાવ્યો છે અને તે આજે અત્રે પ્રેક્ષકવર્ગ સમક્ષ મૂકાય છે. આશા છે કે ગુજરાતમાં પણ તેની પાછળ રહેલો માર્મિક કટાક્ષ તેમજ તેનો ઉદ્દેશ સમજશે અને તેને ગુજરાતી જનતા સત્કારશે.

શહેર સુધરાઈ

અર્થાત

મ્યુનિસિપાલિટિ

નાટકના ગુજરાતી અનુવાદનાં
સંક્ષિપ્ત સાર. તથા ગાયનો.

નાટકનું વસ્તુસૂચન

મ્યુનિસિપાલિટીની સ્થાપના એ સ્થાનિક સ્વરાજ્યનો હક હિંદની બ્રિટિશ રાજ્ય નીચે વસતી પ્રગ્નને મળેલા અમુક વિશેષ અધિકારોનો એક અંશ છે એ સુવિદિત હોય અત્રે તેનું વધુ વિસ્તારથી વિવેચન કરવાની આવશ્યકતા નથી. જનતાના મોટા સમુદાયને મતાધિકાર પ્રાપ્ત થવાથી શ્લોક-શાસનના સિદ્ધાંતનો પ્રચાર સારી રીતે થાય અને ઉત્તરોત્તર રાજકીય સ્વરાજ્યની સંસ્થાઓના તંત્રમાં પ્રવેશ કરવાનો શ્લોકોના નીમેલા પ્રતિનિધિઓને પ્રસંગ ઉભો થતાં તેનો વહીવટ કરવાનું કૌશલ્ય તેમને પ્રાપ્ત થાય એ હેતુ સ્થાનિક સ્વરાજ્ય માટે નકકી થએલા મતાધિકારનો છે. પરંતુ બ્રિટિશ સરકારના દોઢસો વર્ષના વહીવટ પછી પણ સામાન્ય જનતામાં જે અજ્ઞાન અને તેથી પણ વધારે હાનીકારક અલ્પજ્ઞાન સર્વત્ર ફેલાયેલું નજરે પડે છે તેને લીધે એવા અર્ધદગ્ધ અને અશિક્ષિત મતદાર સમૂહદ્વારા આ પ્રકારના મતાધિકારથી કેવાં હાસ્યાસ્પદ પરિણામો ઉભાં થાય છે એ પ્રેક્ષકો સમક્ષ રજુ કરવાના હેતુથી આ નાટક લખવામાં આવ્યું છે. આપણા ઇલાકાના કેટલાંક શહેરોની મ્યુનિસિપાલિટી-

ઓમાં આ નાટકમાં દર્શાવેલાં દૃષ્યો નથી જોવામાં આવતાં એમ છાતી ઠોકીને કહી શકાય નહિ. અલ્પમત્ત હાસ્યરસની નિષ્પત્તિ માટે લેખકે થોડે અંશે અત્યુક્તિ ભરેલું વર્ણન કર્યું છે છતાં એકંદરે અભણ તથા અજ્ઞાન જન સમુદાય પાસે મતાધિકાર હોવાથી તેમણે કરેલી ચુંટણીનું આવા પ્રકારનું પરિણામ આવે એ અસંભવનીય નથી જ. આપણી મ્યુનિસિપાલિટીઓમાંથી કેટલીકમાં ચાલી રહેલો ગેરવહીવટ, મેયરોના અંગત સ્વાર્થ માટે જનતાના સાર્વજનિક હિતનો આપવામાં આવતો ભોગ, અશિક્ષિત છતાં માત્ર પૈસાને બળે મ્યુનિસિપલ સભ્ય બનનારી વ્યક્તિઓનું અધમ વર્તન, આ સર્વ વસ્તુઓ ઓછેવત્તે અંશે આપણે ધણી વાર જોઈએ છીએ. આ આખીય વસ્તુ જનતા સમક્ષ મૂકી તેમાંથી પ્રજ્ઞન સમજદાર વર્ગને માર્ગદર્શન સદુપયોગ કરવાનો સાચો માર્ગ શોધી કહાડવ. ૥ માર્મિક ઉપદેશદ્વારા સચના કરવી એ લેખકનો ઉદ્દેશ છે.

૧

— ૦ —

સંક્ષિપ્ત સાર

અંક ૧ લો

અમુક શહેરની સુધારાઈના કચરા મુકાદમે પોતાના હાથ નીચે કામ કરનારી ભંગી સ્ત્રીઓ સાથે પ્રેમ જોષ્ટી કરતા પ્રથમ પ્રવેશમાં, નજરે પડે છે. એ ભંગી સ્ત્રીઓ પોતપોતાના પ્રેમ પ્રસંગોનું વર્ણન કરે છે. એવામાં મુકાદમ કેશવલાલ આવી પહોંચે છે અને કોઈ મોટો અમલદાર રાજભાગ ઉપરથી તે દિવસે પસાર થનાર હોવાથી તે માર્ગને ઝાડીઝૂડી સાફ કરવાનો તેમને હુકમ કરે છે. પરંતુ મુકાદમ

સાથે પ્રથમથી જ બોલ ચાલની છૂટ થઈ ગયેલી હોવાથી સાફ સૂરીનું કામ તો એને ઠેકાણે જ રહે છે, માત્ર થોડી દિવની વાતો અને પાન સોપારીની આપણે થાય છે. એટલામાં વળી પટાવાળો આવે છે તે પણ પોતાની પ્રેમપાત્ર બંગી સ્ત્રી સાથે ઈશ્ક આજીની વાતો કરે છે. એ વાતોમાંથી મુકાદમ અને પટાવાળા વચ્ચે હિંદુઓની જૂની રાજશાહી અને મુસલમાનોની આદશાહી સંબંધે વાદ વિવાદ થતાં છેવટે હાલમાં આપણા સામાન્ય વર્ગ પાસે હિંદુઓમાં (ખાસ કરીને મહારાષ્ટ્ર વાસીઓમાં) પાનનો અટવો અથવા ચંચી અને મુસ્લીમ ભાઈઓમાં હુકડો એજ નિશાનીઓ બાકી રહી છે એવા નિર્ણય ઉપર આવી અધા વિખરાય છે.

ત્રીજા પ્રવેશમાં કપિલાઆઈ નામની શિક્ષિકા પૈસાના ગુણગાન કરે છે અને તે મેળવવા માટે શા શા પ્રપ્રંચો કરવા તેની મન સાથે ઘડબાંજ કરે છે, ઘડીબર પૈસો મેળવવાની પ્રવૃત્તિ કરવા જતાં પ્રેમ મેળવવાની તેની ઇચ્છા પાર ન પડે એવો તેને વિચાર આવે છે પણ તે માત્ર ક્ષણભરજ. પૈસો પણ મળે અને પ્રેમનો ભાગ પણ ન આપવો પડે એવી વ્યવસ્થા તેને સૂઝે છે. આ વિચારોની ઘટમાળ ચાલી રહી છે એટલામાં સ્થાનિક મ્યુનિસિપાલિટીના અમુક સભ્યો તથા સીફ ઑફિસરને તેણે ચાહ પીવા બોલાવ્યા છે તે યાદ આવતાં તે સંબંધી વ્યવસ્થા કરવામાં પડે છે. તે વખતે તેનો મિત્ર રામલાલ આવી પહોંચે છે. આ રામલાલ ને પોતાના મ્યુનિસિપલ સભ્ય મિત્રા ને કહી સેક્રેટરીની નોકરી અપાવવાની તેની ધારણા છે. મ્યુનિસિપાલિટીમાં માત્ર મેમ્બરજ નહિ પરંતુ પૈસાના જોરે પ્રેસિડન્ટ બનવાની ઉમેદ રાખનારા એક શ્રીમાન, પરંતુ બહુજીવ ઓછું શિક્ષણ પામેલા, સરકાર દરબારમાં માન ખિતા-

બની જૂખ ધરાવનારા, બ્રિટિશ સરકારની શીતળ છાયામાંજ જીવનની સાર્થકતા માનનારા, વ્યાપારી શેઠ ધેનુવદ્ધભ સાથે આ કપિલાને ઓળખાણ થાય છે અને તેનો પૂરેપૂરો લાભ લેવાનો કપિલા નિશ્ચય કરે છે. તેના મનના આ ભાવો કોકિલા નામની તેની એક સખી ને મ્યુનિસિપલ નર્સ છે તથા મ્યુનિસિપલ ડૉક્ટરની પ્રેમ પાત્ર છે તેની સમક્ષ કહી દેખાડે છે. કોકિલા પ્રગટ રીતે તેની સખી પ્રત્યે સહાનુભૂતિ દેખાડે છે પણ મનમાં બળે છે, અને કહે છે કે એ ધેનુવદ્ધભ એના પોતાના હાથમાં સપડાયો હોત તો બાજુ જૂદીજ ખેલાત.

મ્યુનિસિપલ સભ્યોમાંના ડૉક્ટર, પ્રોફેસર, ગદ્ગલાલ મારવાડી, જીવલો હજમ વગેરે નાય ગાનના જલસામાંથી કપિલાબાઈને ત્યાં આવે છે અને ત્યાં તે સઘળા મ્યુનિસિપાલિટીમાં પોતે કેવી રીતે અંગત સ્વાર્થ સાધવાના દાવો લઢાવે છે તે વિશે તડાકા હાંકે છે.

આ સઘળી વાતો સાંભળી રામલાલ દેશની ગરીબ પ્રાનના ભાવિ માટે ખેદ દર્શાવે છે.

નર્સ કોકિલા ડૉક્ટરને પ્રાઇવેટ કેસની યાદી આપી ત્યાંથી જવાનું સૂચવે છે.

થોડીવાર આમ તેમનાં ગર્યાં મારી મેમ્બર સાહેબો વિદાય થાય છે, અને રામલાલ તથા કપિલા વચ્ચે જગતની વિચિત્રતા વિશે થોડો સંવાદ થાય છે.

ચોથા પ્રવેશમાં મ્યુનિસિપલ પટાવાળો, મંગલી મેતરાણી તથા પ્રાણુલાલ કૉમ્પાઉન્ડર ગામમાં લાગેલી આગ સંબંધી વાતચીત કરે છે અને મ્યુનિસિપલ ફાયર એન્જન તેમજ ટેલિફોનની કંગાલ પરિસ્થિતિનું આગાહ વર્ણન કરે છે, અને

ગાયનમાં આ ઉપરથી હાર્યારપદ દેખાતી, પરંતુ ખરેખરી કંઈજાનનક પરિસ્થિતિ પ્રેક્ષકો સમક્ષ વર્ણન કરી બતાવે છે.

ત્યાર પછી ધેનુ વદ્વલ શેઠ પોતાના મનમાં સરકારી પદવીઓ મેળવવાના તથા મ્યુનિસિપલ પ્રેસિડન્ટ બનવાના હવાઈ કિલ્લાઓ બાંધતા પ્રવેશ કરે છે, અંગ્રેજ અધિકારીઓ પાસે પદવીદાન મેળવવા માટે કેવી નીચ ખુશામત કરવાના પ્રસંગો તેમને પ્રાપ્ત થયા છે તેનું વર્ણન કરે છે એટલામાં એમનો પ્રાર્થવેટ સેક્રેટરી રામલાલ જે કંપિલાની લાગવગથી એમની પાસે નોકર રહી ગયો છે તે આવે છે અને શેઠને મહારાજ, રાવસાહેબ વગેરે શબ્દોથી સંબોધતાં શેઠનો આત્મા ખૂબ પ્રસન્ન થાય છે અને રામલાલને શેઠ શાખાસી આપે છે. થોડી વારમાં પ્રોફેસર ઠ ધેનુવદ્વલને મળવા આવે છે તેમની પાસે ધેનુવદ્વલ મ્યુનિસિપલ સભ્યો માટે કેવા પ્રકારનું જ્ઞાન જોઈએ તેની પૂછ પરછ કરે છે, અને પ્રોફેસરના ઉપર ઉપરથી સુડોળ દેખાતા શબ્દ જ્ઞાનથી ચકિત થઈ જાય છે. આ વાતચીત દરમિયાન તમલાં પખવાજના તાલમાં પોતાને નિપૂર્ણ માનનાર અને શાસ્ત્રીને નામે ઓળખાનાર વરાહ શાસ્ત્રી નામના બીજા મ્યુનિસિપલ સભ્ય હાજર થાય છે. પ્રોફેસર તથા વરાહશાસ્ત્રી પોતપોતાની છાપ શેઠ ઉપર પાડવા માટે પ્રયત્ન કરે છે અને છેવટે વરાહશાસ્ત્રી પખવાજ ઉપર વગાડવાના ધમાર તાલના બોલ મ્હોંઢેથી બોલી સહુ કોઈને શુરાતન ચઢાવે છે.

અંક બીજો

રૂપી મેતરાણી તથા કેશવલાલ વચ્ચે પ્રેમ સંવાદ થાય છે, ન્યાત જાતના બંધન તોડી તેમજ મ્યુનિસિપલ કાયદાનું ઉલ્લંઘન કરી કેશવલાલ રૂપી સાથે નાતરું કરવાનું નક્કી કરે છે અને રૂપી પણ કબૂલ થાય છે. પણ નાતરું થયા પછી એક બીજા પ્રત્યે કેવા પ્રકારનું વર્તન રાખવું તેની રમુજ ભરી રીતે અગાઉથીજ સમજૂતી કરી લે છે.

ત્યારપછીના પ્રવેશમાં મ્યુનિસિપલ દવાખાનામાં ચાલતા અંધિર વ્યવહારનું દૃશ્ય દેખાય છે. દર્દીઓની ખૂમરાણ, કૉમ્પાઉન્ડર તથા દવાખાનાની નોકર બાઈનો તિરસ્કાર વગેરે સ્પષ્ટ રીતે દેખાઈ આવે છે. ડૉક્ટર તથા નર્સ ત્યાં આવતાં ડૉક્ટર પોતાને પ્રાઈવેટ વિઝીટ કેટલી થઈ, કેટલા પૈસા ખાલી સલાહ આપી પડાવ્યા વગેરે વર્ણન નર્સ કોકિલા સમક્ષ કરે છે, અને પછી કૉમ્પાઉન્ડરને અમુક અમુક મ્યુનિસિપલ સભ્યો માટે ઔષધો તૈયાર કરવાનું કહી નર્સને લઈ વિદાય થાય છે.

ધેનુ વલ્લભ પોતાના સેક્રેટરી સમક્ષ પોતાની ચતુરાઈનાં ગુણગાન કરે છે અને કેવી ખૂબીથી કપિલા બાઈને પોતે વશ કરી તેનું વિસ્તારથી વિવેચન કરે છે. રામલાલ સેક્રેટરી પણ શેઠને છાપરે ચઢાવવા માટે અતિશયોક્તિથી ભરેલાં વખાણ કરે છે અને શેઠ ખુશ ખુશ થઈ જાય છે.

કપિલાની પણ ખૂબજ તારીફ રામલાલ કરતો હોય છે એટલામાં કપિલા ત્યાં આવે છે શેઠને ત્યાં થનારી પાટી માટેનાં આમંત્રણો લખી નાંખે છે અને શેઠને એમની સહી

કરવાનું કહેતાં શેઠ એને જ પોતાની સહી પણ કરી નાંખવાની સૂચના કરે છે.

ત્યારબાદ ચોથા પ્રવેશમાં કેશવલાલ પોતાના નવા સંસારની તથા પોતે ભાડે રાખેલા વરાહશાસ્ત્રીના ધરની વાતચીત પ્રાણુલાલ સાથે કરે છે, એ ધરની અતિશય કંગાઝ સ્થિતિનું વર્ણન ગયા યુગનાં મોટાં શહેરોમાંના કેટલાંક ઘરોનો ખ્યાલ આપાદ રીતે આપે છે.

આ વાતચીત પછી પટાવાળો શેખડુસેન તથા મંગળી અને રૂખી આવે છે અને શહેરની ઝટર ખોદવાનું તથા મકાનો તોડી પાડવાનું કામ ચાલી રહ્યું છે તે સંબંધી રમુજ સંવાદ એ સઘળાં વચ્ચે ચાલે છે, પાંચમા પ્રવેશમાં મ્યુનિસિપલ મિટીંગનું દૃશ્ય આવે છે તેમાં પ્રેસિડન્ટ મી. પાગલ તથા અન્ય મેમ્બર સાહેબો પોતપોતાના અંગત સ્વાર્થની સિદ્ધિ માટે કેવી ખટપટ કરે છે, જાહેર જનતાની માંગણીઓ પ્રત્યે કેવું અક્ષમ્ય દુર્લક્ષ બતાવે છે, એનો સચોટ ચિતાર રમુજ થાય છે. આ સભામાં મ્યુનિસિપલ પ્રેસિડન્ટ માટે ઉમેદવારી કરનાર શેઠ ધેનુ વદ્વલ પણ ત્યાં ચાલતો વહીવટ નજરે નિહાળવા હાજર રહ્યા છે એમણે તો અમુક જ રંગનાં ચશ્માં પહેરલાં હોવાથી મ્યુનિસિપલ સભ્યોનું વર્તન વ્યાજબી અને સચોટ સત્તાના દર્શન કરાવનાર એમને લાગે છે, અને તે ચક્રિત થઈ જાય છે.

અંક ત્રીજો

ઠક્ષેકશનને અંગે મતો મેળવવાની ધમાલમાં પડેલા વરાહશાસ્ત્રી નિરાશાના ઉદ્દગાર કાઢતા પ્રવેશ કરે છે એમના બધા પ્રયત્નો વ્યર્થ જતા લાગે છે અને દરેક જણ ધેનુ વલ્લભના પૈસાના મોહમાં તણાઈ તેમને જ મત આપવાના હોય એમ લાગે છે. જગતના વૈચિત્ર્યનો અને જનસ્વભાવનો સારો પરિચય વરાહશાસ્ત્રીનું સંભાષણ આપે છે. એટલામાં ધેનુ વલ્લભ જાતે જ ત્યાં આવે છે અને કપિલા સાથે લડ કરવા સંબંધે તેમની સલાહ સેવાની ઈચ્છા પ્રદર્શિત કરે છે. પરંતુ ધેનુ વલ્લભને પોતાના અગાધ જ્ઞાનથી મુગ્ધ કરવાની ધારણાથી છેકજ અજ્ઞ ન અને ભાન ભૂલ્યા પુરાણ શાસ્ત્રીઓ જેવી વાહીઆત અને હાસ્યરુપદ દલીલો તે કરે છે તેમ છતાં ધેનુ વલ્લભ જેવા મૂર્ખ શિરોમણી ને તો તે અવશ્ય ચકિત કરી નાંખે છે.

આ છેલ્લા અંકના બીજા પ્રવેશમાં રામલાલ તથા કપિલા, શેઠ ધેનુ વલ્લભને મ્યુનિસિપાલિટીમાં મોકલવા માટે કેવા કેવા ઉપાયો યોજવા તે વિશે વિચાર કરે છે અને સાથે સાથે કપિલા પોતાનો રામલાલ પ્રત્યેનો પક્ષપાત સ્પષ્ટ શબ્દોમાં દેખાડે છે. રામલાલ પોતાના શેઠનું કામ કાઢી સેવા ખાતર લાલ તુરત કપિલાના આ ભાવને આગ્રાત પહોંચાડતો નથી અને એના મનને રૂચે એવા શબ્દો જ બોલે છે. એવામાં ધેનુ વલ્લભ આવે છે અને પોતાને સરકાર તરફથી ખિતાબ મળ્યાની હકીકત પ્રગટ કરે છે. થનાર ઠક્ષેકશન માટે કેવી રીતે જોગવાઈ કરવી એની યોજના ઘડે છે. બીજા મ્યુનિસિપલ સભ્યો ત્યાં આવી પહોંચતાં રામલાલ એક સુંદર કવિતા મંબળાવે છે અને સમજાવે તેનાં વખાણુ કરે છે.

સઘળા મેમ્બરો શરાબની મોજ ઉડાવે છે અને ચંદ્રી નાય-
નારીને બદલે કૃષ્ણીનો નાય જોઈ આનંદ લેતે છે.

ચોથા પ્રવેશમાં ઈલેક્શનના મંડપનું દૃશ્ય રજુ થાય
છે. આ પ્રસંગે પ્રત્યેક ઉમેદવાર પોતાની નિશાની તથા
મતદારોને વહેંચવાની મિહાઈ વગેરે સ્પષ્ટ અથવા આડકતરી
રીતે જાહેર કરે છે, ત્યાર પછી મતની ગણતરી થતા પહેલાં
પોલીસ આવી પહોંચે છે અને મતો લેવામાં
વપરાયેલી ચાલાકી તેમજ અનેક પ્રકારની ઠગાઈના
પ્રસંગો ઉઘાડા પાડે છે તથા તેવી ઠગાઈમાં સપડાયેલી
વ્યક્તિઓને, શેઠ ધેનુવલ્લભ, ગદુલાલ મારવાડી વગેરેને
કેદ કરે છે. આ પ્રસંગે સઘળાને પોતે કરેલાં કામનો
પસ્તાવો થાય છે અને રામલાલ સેક્રેટરી મ્યુનિસિપાલિટીનું
ખરું રહસ્ય, મતદારોની ફરજ ઈત્યાદિ સચોટ રીતે પ્રેક્ષકો
સમક્ષ રજુ કરે છે.

મરાઠે બ્રધર્સ

ચોખ્ખાં અનાજ, કરિયાણું તથા મસાલો
વેચનાર.

બ્યાજળી દામ—ઉત્તમ માલ

ઠે. પી. ધનજીભાઈ [સોડાવાળા] ની સ્હામે,
રાયખડ રોડ, અમદાવાદ.

ડી. વાય. મરાઠે

સ્પેશિઅલ એજન્ટ

ધિ કૉમન વેલ્થ એસ્યોરન્સ કંપની
લીમીટેડ.

રાયખડ રોડ, અમદાવાદ.

શહેર સુધરાઈ અર્થાત મ્યુનિસિપાલિટિ.

—૦—

ગાયનો

—૦—

ઈશ્વર સ્તુતિ

સૂત્રધાર—

હે પ્રભો પામજો નમન કૃપા રાખજો ॥
પ્રેરણા કરો સતત. દેશસેવા ॥ ૧ ॥
હિનબલ સ્વજનતા બાપડી આ થઈ ॥
કાણુ તુજ વગર છે સૌખ્ય દાતા ॥ ૧ ॥
બય સદાનો અરે અન્ત અમારો કરે ॥
કાલ નિયત હે પ્રભો દોડ દાતા ॥ ૨ ॥
હિન્દ ભૂમિ જનની સૌખ્ય દિત સાધવા ॥
આપો સદાનો ઉત્સાહ દાતા ॥ ૩ ॥

—૦—

અંક ૧ લો.

પ્રવેશ ૧ લો.

કેશવલાલ—

નગરદેવી તું મ્યુનિસિપાલિટિ નમીએ તુજ માવડી,
બેડીને હાથ પગ રાંકડી.
જાદુવાળી લીલા તારી દરિયાથી ઉડી,
કુખાડે કવિનીજ નાવડી.
દર ત્રણ વર્ષે ચુટણી તારો તોર ખરો માવડી,
હયમયે નાગરિક બાપડી.
શૃંગાર સુંદરા તુ પ્રેમલડી ગોતી કાઢે ખરી,
નેટલાં દોર બળદ માંકડી. ॥ યાત્ર ॥

કોઈને હાથ ત્રાજવું હશે, કોઈ કાપડવાળો હશે.
 કોઈ લખમ ધંધો કરે, કોઈ મજુર મજુરી કરે.
 કોઈ ધરાક પીઠે ફરે, કોઈ વિધવાને મોખરે.
 કોઈ ડીઝી આગળ ધરે. ॥ ચાલ ॥
 છેલ્લ જખીલા ઉડાણ ટપ્પુ પાછળ ચર્ધ ઘેલડી,
 સોંપ્યું તન મન ધન ગાલડી.
 ધૂર્ત સાત્ત્વિક જ્ઞાનિ પંડિત સજ્જનને તરછાડી,
 બળદને ચાંપે કયમ છાતડી.
 ડીઝી કીર્તિ દંભ ગગનવે મસકાની ડાગડી,
 ચાટીને છુટ ધુળ ખાસડી.
 તાગડ ધીંના કરવા માટે ગરદન જન રાંકડી,
 જન દિલ શાનું કોને પડી.
 ગ્રામવ્યવસ્થા વર્ણન થાકે કાલિદાસ બોગડી,
 ત્યાં શું અજ હુંજ રેતડી.
 શક્તિ અનુરૂપ વર્ણન કંઈ છું ધ્યાન લગાડી મુનો,
 બુલ તો માફ, રિત આપડી. ॥ ચાલ ॥
 ગટરો રસ્તા પર નિસરે. ધુળ તો રોકે રવિ તેજને.
 કચરો ઢાંકે છે પેટીને, દેડકા બોલે છે કાઢવે.
 ડાંસની પલટન દોડે હવે. ॥ ચાલ ॥
 અરે નાકના વાળ બળેજો સુગંધ આવે પડી,
 શેનું સેનીટેશન આપડી.
 ગલીમાંથી આ રાંગોડી કાઢે બેસી ગાલડી,
 દીપાવે કેવી મુજ આંખડી.
 તેલ ચુરાયુ તેથી દુખીયા ફાનસ કરે પલકડી,
 કોઈએ છોડી છે દીવડી.
 માર્ગ કાપતાં પ્રલય કાલનો અંધારૂ આંખડી,
 શું કરે ડેસ આ ફાંકડી. ॥ ચાલ ॥

શા ખોસ્યાં શીંગડાં તમારાં નાગરિકે પાઘડી,
 નકામી સુઝે છે ગાલડી.
 વરસાદ આવતાં કાદવ રસ્તે ઘૂંટણુ પુર રાખડી,
 પડે છે લપસી સૌ ખાસડી.
 ઘોતી પાઘડી સાદ્દે વેણી દેકાણું ક્યાં પડી,
 એ જણા બીડે કેવી ગાયડી.
 મેખરના નામે દે ગાળો જીભ વળે તોતડી,
 મોંમાં કાદવની રાખડી.
 પીતર તેમનાં સંબોધીને ગાળો ભાંડે ખડી,
 રેડતાં તર્પણમાં રાખડી.
 ગંધ રાખડી શીલ્ટર વોટર ટપ ટપ નળથી ગડી,
 જાણે શંકર પર આ ધરી.
 આ તો જાણે તારે નામે નળનાં આંસુ ગળે,
 કુસકાં ખાત ખાઈને રહે.
 આયમન લેતાં છુટી માછલી પાણીમાં તરતી,
 પેટમાં તરત જ જઈ બેસતી. ॥ ચાલ ॥
 પીડાતી જનતા રોગે, આ તો ઘર કુર્યું પ્લેગે.
 કાલેરા પીછો પકડે. ॥ ચાલ ॥
 ઇન્ફ્લુએન્ઝાનો ચટકો લાગે કાનો પાછળ પડી,
 આંધી અસંખ્ય જન દાઢડી.
 ડોક્ટર બેટા આડા ફાટે પૈસે જન રાંકડી,
 બેઠા મોટર લઈ ફાંકડી.
 અનાથ જનતા મરે ગાપડી ત્રાહી ત્રાહી ભગવાન,
 ત્રાતા કોઈ ન તારા વીણુ.
 નગરદેવી તુ મ્યુનિસિપાલિટિ નમીએ તુજ માવડી,
 જોડીને હાથ પગ રાંકડી.

પ્રવેશ ૧ લો

૩ખી—

ખોત્ર હું કાંમ મેલી છ પેટી,
 આંખો કાઢી શેનો બતાવછ દમ દાટી. ॥ કુ ॥
 આંખો કેળાંની છાત્ર આ કાચની,
 લગન જનોઈનું કાઢી એ'કું.
 છાણુ લોચોજ લાવે ભરતી,
 શું આ રહેછ મ્યુનિસિપાલિટિ. ॥ ૧ ॥

—૦—

પ્રવેશ ૨ જો

કપિલાબહેન—

મોહની અગમ્ય તારી,
 શક્તિ પ્રેરણા અનેરી;
 તુ જીવેની કુલારી. ॥ કુ ॥
 દુઃખ લોહ ને ક્ષણ અડતાં,
 સૌખ્યમયજ કાંચન ગંગા.
 આધાર તુજ સુખ દાતા,
 અજન્મ લક્ષ્મી જાડુ માતા.
 ધન્ય અપ્સરા. ॥ ૧ ॥

—૦—

પ્રવેશ ત્રીજો

કેશવલાલ—

અરે બાઈ બડાક આયો પાણીનો અંગ્રેજ બંબો,
 મ્યુનિસિપાલિટિનો આવ્યો પાણીનો અંગ્રેજ બંબો.
 ખે ધંટા વાગે ધણી બુમો મારે ઘેર ઉઠયો છે આગનો જામ,
 આગ દુધેશ્વરે બંબ જમાલપુરે લોક થયા રે જોઈ દંગ. ॥ ૧ ॥

અંબવાળા બધા ઝુક્યા પીને ભાંગ અરેબંબા પર હાથ
 હાથ જંગ,
 તેની નળી ફાટલી તેની ગાડી ભાંગલી પડ્યું એજનનું
 ચક્કર બંધ. ॥ ૨ ॥
 હોજમાં પાણી ક્યાંથી, કુવો પાસે નથી, કાયર પ્લમનો ન
 લાગે પત્તો,
 બંબ આયો ત્યાંતો થયો કાયલો બધો ધર ઘણીને થયો
 અર્ધાગ.
 અરે ધંટા વગાડતો આયો પાણીનો ઠાલો માલો બંબો.
પ્રવેશ ચોથો.

રામલાલ—

બે ધની ધતુરો મળે મળે નોકરને,
 આ ન્યાય સદાનો જનને. ॥ ૬ ॥
 પ્રતિવાદિ મરે છે ભુખે,
 ક્ષય રોગી મરે છે મોતે.
 પદ પાડે પત્થરો હાથે,
 પણ વૈલ વકીલ વકલોને છે છટાર દુનિયા ભરને. ॥ ૧ ॥
 ખેતર તો ખેડુત ખેડે,
 અધિકારી બધાને કનડે.
 મોં બદલો કાણુ ઉપાડે,
 કનડીને ચોર ગરિબોને ઉલકુજ પ્રચાવે ધનને.

—૦—

અંક ૨ જે

પ્રવેશ ૧ લો

કેશવલાલ—

મીકું મીકું બોલીને જીવ મારો છેતર્યો,
 છેલ છખીલી જાકુ તારો ઘેલો. ॥ ૬ ॥

રૂખી—

તુજ વિષુ દુનિયા પ્રેમ વિનાની હર ઘડી મન શ્વાસ છોડે છે,
માછલી પાણી વિના તલસત અરે.

કેશવલાલ—

તારા વિના આ કેશવો ઘેસો. ॥ ૧ ॥

પ્રવેશ બીજો

રૂખી—

નાતર થયા પછી હું કહીશ એવું કરવાનું,
તપાસ કરતી વખતે અહિં તહિં તમે.
વાંકી ઝોખે નહિ દેખવાનું. ॥ ૧ ॥
વાંકી ટોપી મૂકી ગલીમાંથી,
રાતે ઘર બહાર નહિ ફરવાનું.

કેશવલાલ—

પછાડ પટકી કરી માટલાં કાટલાં ફેડી,
ગાળો દર્ધ નહિ રહવાનું.
મારી આંખો આડે પો કાટતાં,
ઉઠી ગલી કુંચી નહિ ફરવાનું.

રૂખી-કેશવ.—

ચકલા ચકલી જેવું એક બીજા લાથે,
બહાન કરીને ભેગુ હસવાનું.

પ્રવેશ ત્રીજો

રૂખી—

હમજી, ઈમ કરવા રજ નહિ કરણા નીચને,
પરાણે પકડી બંગ્ગણુ ભોળા.
દેખસે જોર ખતારી,
રાખખસ શરમ કયમ નહિ હજકટ,
કુદ્દ કરમ કરનારા. ॥ ૧ ॥

પ્રવેશ ચોથો

કપિલાજીહેન—

સુંદર શોભે મનહર વસુધા,
શીખવે ક્ષેવા આનંદ ચપડા. ॥ ૬ ॥
મધુર ગાન કોકિલા સુરીલી,
મનહર ભાવે મોહ મોહરે.

—૦—

પ્રવેશ પાંચમો

કેશવલાલ—

અરે થયું ડ્રેનેજ સેંકશન કિંમતનું, અજામ કઢાનું,
કે અગાધ ચતુરાઈનું.
કે અશ્વોલ સ્વાથીઓનું,
જાણે એન્જનીયર કંઈ ઓવરસીયર એમનું પ્રદર્શન
અક્ષતનું. ॥ ૭ ॥
પગ રસ્તા ગળી ઘોરી રસ્તા શહેર ચોકખુ આયના જેવુંજ
બનવાનું,
ધરખારો પાડી રસ્તા પહોળા કરી વેન્ટીલેશન બધે
કરવાનું. ॥ ૧ ॥
પાતાળમાંથી પાણી પંખીંગ કરી ઉપર પિતરોના કનેજ
ફેંકવાનું,
ગટરમાંનું ગંદુ કુંડીમાંનું પાણી રસોડામાં સહેજ
આવવાનું. ॥ ૨ ॥
મોરી ગટર કરી જાનફેલશોંગ કરી સેનીટેશન પછી વધવાનું,
મોટા મોટા કોકો ચૂપ બેઠા ત્યાં તો અમે ગરીબને
શાનું બોલવાનું. ॥ ૩ ॥

—૦—

પ્રવેશ છઠો

અધા મેમ્મરો—

ચાલો બાઈઓ મ્યુનિસિપાલિટિ મેમ્મર તો થઈ આવીએ,
ગામ લોકનાં પૈસા ખાઈને બાપા થમ્મને બેસીએ. ॥ ૬ ॥
ખોટા ખોટા ઠેકા આપી પુષ્કળ પૈસા મારીએ,
ટેન્ડરમાં તો કાકા મામા આગળ કરીને રાખીએ.
મારકેટ ગાળો ફેગટ આપી જીવાન માળણુ રાખીએ,
આપ આપણી માનીતિને નર્સ શિક્ષિકા નીમીએ. ॥ ૨ ॥
નાકા પરથી માલ ગાડી ટેકસ વિના પણ લાવીએ,
ધરની આમળ પાણી છાંટીએ ગટર ફાનસ લાવીએ. ॥ ૩ ॥
કરવી બડબડ નથી વધારે એક શબ્દમાં બોલીએ,
સ્વાર્થ ખરો પરમાર્થ જીલ્લો હય મૂલ તત્વ અહિં રથાપીએ. ॥ ૪ ॥

—૦—

અંક ૩ બે

પ્રવેશ ૧ લો

શેખહુસેન—

સુલતાન શહર કે ચાર હમ તો મ્યુનિસિપાલિટિ વાલે,
નવામ બને હય ચાર હમ તો મ્યુનિસિપાલિટિ વાલે. ॥ ૬ ॥
યે હય પગલોકા બાગ્ગર,
હમ પર નહિ રખના ઇતમાર.
અડપ ઝડપકા માલ દમાકર મજા ઉડાને વાલે. ॥ ૧ ॥
સીને સે ખીંચ લગાદે,
ખોસોં કે ભરદે પ્યાલે.
ભરી જવાની શરામ તેરી, મુઝે પીલા દે પ્યાલે

—૦—

૨૧

પ્રવેશ ૨ જો

કપિલાજીન—

નર મનને કલ્પના કર્યાંથી, અરે આ લલના. ॥ ૬૦ ॥
કુટીલ બોલ આ હૃદય કુખાવે,
રજ ધ્યાન આવે અખલા. ॥ ૧ ॥

— ૦ —

પ્રવેશ ૨ જો

રામલાલ—

નવાઇજ જોઈ કપિ એક ત્યાં તે,
વગાડે વીણાને.
અગ્નિએ જોયો કપિ એક ત્યાં તે,
બીજા દોર છે આગુઆગુ ફરેલા. ॥ ૬૦ ॥
બોલી ધ્રુવડ તાલ ધરી ગ્રામ સિંહ બેઠા છે,
મેર દેલ મૈના વન કોકિલા કુકે છે.
હંસ બતક ચકલી પણ સૂર ભરી નાચે છે,
પલ બે છૂટ તહાતા થઈ થઈ નાચે છે. ॥ ૧ ॥
હરણ શાહમૃગ હાથી તુરંગ મત્ત ઝુંઝે છે,
બેચર નિચ ગધેડા આ દોર અરે બેઠાં છે.
બળદ કોક ચુંટેલા પુંછ ઉચે નાચે છે,
કપિ મુખન પર છટા જોઈ તાન મારે છે. ॥ ૨ ॥

પ્રવેશ ૨ જો

રૂખી—

ઘોટો મારો ભીડ થઈ બધે હાટે,
ચુંગલ મોટી પેટ મારે થઈ બધે હાટે. ॥ ૬૦ ॥
શું ઠહું. છું કરે લટપટ,
મેળવે છે ઘોટ મટપટ.

ખોદું ખોદું બોલીને લટપટ,
કરી રોટીથી પડથારે બાંધે છે ગાંઠે. ॥ ૧ ॥
ખાવા માટે કાઢ મેજસ્ટ્રેટ,
રાવભાદર લે બરી પેટ.
સ્તમજ પેસ્તનજ જમજોડ,
દોડી દોડીને કુતરા ઝગડે આ હાડકાં માટે. ॥ ૨ ॥
સરલા મેનાં બેન માસ્તરેન ગંગુ ચંદ્રા હેમ નસેન,
વાકે વાળે ચમકી માણુ પેરી સાડીજ ચળકાટે
મતો માટે. ॥ ૩ ॥

ટાંગા વાળાની આવી બોંણી,
મોટર વાળાની આવે લોંણી.
ધેર આવી રોજ ઉજોણી,
પણ ગાળો ભાંડે મન મોંણી.
જો ભંગી ઘોળી પોતે લઢે આ પેટ માટે. ॥ ૪ ॥

— ૦ —

પ્રવેશ ૩ જો

શબહુસેન—

સુતો મેરે બાઈ કમિટિકા ગાના,
હરમીસે મુશ્તકા ખાનાપાના.
કંદિલ લગાના સફાઈ કરવાના ઝાડુ દીવાના વો
પાણી છીબાના,
મેમ્મરોકા દીલ ખુશ ખ્યાન. ॥ ૬ ॥
માલોકી ખરીદીમેં ચે કમીશન ઉડાતે હય,
નાના ચચા યા સુસરેકુ કંન્ટ્રાટ દેતે હય.
રોટરકા માલ કંડમ્ કરકે લીલામ કરતે હય,
છાલોં કે હાથ ખરીદ લેકે બંગલા ઉડાતે હય. ॥ ૧

આંખો મિલા કે કંચનિસે પાન ખાતે હય,
 ઝાંવકે અગિયેકે ફૂલ ગમે ચઢાતે હય.
 મુક્ત મિલા તો જમ જમ કે રંગ ઉડાતે હય,
 પહિછાનકા કોઇ ટપક પડા તો સંદુકમે છુપતે હય. ॥ ૩ ॥

આજર કે આલુ તરકારીયે ખૂબ ચરતે હય,
 લાઇસન્સ કે જોરસે દુધ મલાઈ હજમ કરતે હય.
 હોટલ વાલે પાનવાલે ગુલામ હોતે હય,
 પેટકે લીએ કદનો પર શીર ઝુકાતે હય. ॥ ૩ ॥

ગોર ગુરીય દેખકે ઉસસે ડરાતે હય,
 જોરાવર કોઈ નજર પડા તો દુમ દયાતે હય.
 સાહેબ નામ સુનતેહી હોશ ઉડતે હય,
 દે ભાગ ધરકો પયજામા ધોતી બદલતો હય. ॥ ૪ ॥

—૦—

પ્રવેશ ચોથો

અંધા હજમ—

સુધરાઈ સ્વરાન્યનો મેળો,
 વ્હોટ કરીએ બેળો.
 સુધરાઈ હક્કરનો મેવો,
 હાલ બનાઇએ હોળો.

—૦—

પ્રવેશ ચોથો

જીવલો

ધોખી ધાંચી હજમ મોચી સુતાર હોનાર,
 રાવસાગ શેઠ શાવકાર.
 હંધા કરશે સલામ બધંલા શીની દરકાર,
 અંદા થવાનું મેખર. ॥ ૬ ॥

સુ વિસાતશે પસે કામની કરશું શરકાર,
ગોમનું દોલ્હી શહેર.

ધંધેવાળા અમે મરદ નહિ જઈએ,
પણ ભાર કોઈના કાકાને હાર. ॥ ૧ ॥

ગોમ આખાના દાગીના ધડશે હોનાર,
ધોશે કપડા ધોળી કરશે સુતાર ધરબાર. ॥ ૨ ॥
ઘોંચી પીત્રે ઘોંચી કરશે હોયા મેમ્મર,
શિક્ષણ શિક્ષણ કરી માંમશે.

ભીખ પ્રોફેસર,
બધલા ફરીને ઘેર ઘેર. ॥ ૩ ॥

પ્રવેશ ચોથો

ચંદ્રી—

મેરે ગદુ લાલકું તુંમે બોટ દેવાળ,
બોટ દેનાળ મત દેનાળ. ॥ ૬ ॥
ગલેમે મોતી કાનોમે કુંડલ,
બાબોમે લાગડી બુંદ લાઇળ. ॥ ૧ ॥
મુડી મુરડા કર જંગલા જનવા કર,
હરામેસે પેટકુ બઢાયેળ. ॥ ૨ ॥
મારવાડસે ચીઢી આપ બીટવા બયો હય,
ગદુલાલ જાંમન જમાયેળ. ॥ ૩ ॥

કોરસ

પાર તંત્ર કાદવથી દેશને છોડાવવો,
હિંદ દેશ મારો, જીવ પ્રાણ મારો.

FOR
Novelties,
Presentation Articles,
Toilet Preparations etc.

B. K. Desai's

Novelty Emporium
is at Your Service
Bhadra-Ahmedabad

મરઘરના ત્રાસ માટે—

કીલ સ્પોટ

મોંગા.

Sole Distributors for India, Burma
& Ceylon.

B. K. Desai & Co.

Bhadra-Ahmedabad.

કૉમન વેલ્થ

એસ્યોરન્સ કંપની લિમિટેડ

ભવિષ્યની ભોગવાઈ એ દરેક કુટુંબી જન
ચિંતા હોવી ભેઈએ. એવા દિવસ પણ આ
છે.....જ્યારે કમાવાને અશક્ત બને છે ત્યારેજ
તેને વીમાની પોલિસીનું રક્ષણ અમૂલ્ય થઈ
પડે છે.

વધુ વિગત માટે લખો :

લક્ષ્મીનારાયણ એમ. દેવે

પ્રાન્ચ મેનેજર,

ટ. નં. ૨૨૮૬

રીડરોડ શાખા, અમદાવાદ

હેડ ઓફિસ
પૂના

શાખાઓ : મુંબઈ,
કલકત્તા, મદ્રાસ, દિલ્હી.

